

Posudek oponentky práce

ČAPKOVÁ, Johana. *Prevence syndromu vyhoření u učitelů základních škol*. Praha, 2023. 61 s., 3 přílohy. Bakalářská práce (Bc.). Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra andragogiky a personálního řízení. Vedoucí práce: PhDr. Olga Běhounková, Ph.D.

1. Obsah a struktura práce

Téma práce je vhodné s ohledem na odborné zaměření katedry. Bakalářská práce je strukturovaná do úvodu, čtyř kapitol, diskuse a závěru. Cíl práce formuluje studentka následujícím způsobem: „Cílem práce je identifikovat možnosti prevence syndromu vyhoření u učitelů základních škol. Pozornost je věnována technikám prevence a vzdělávací programy zaměřené na prevenci syndromu vyhoření.“ (s. 8)

V rámci první kapitoly studentka definuje syndrom vyhoření, zabývá se jeho příčinami, procesem jeho rozvoje a jeho symptomatologií. Navazuje podkapitolou o prevenci syndromu vyhoření. Součástí kapitoly je i popis dotazníku pro měření příznaků syndromu vyhoření – Maslach Burnout Inventory (MBI). Ve druhé kapitole pojednává o syndromu vyhoření u učitelů základních škol. Přibližuje náročnost učitelské profese, analyzuje stresory v kontextu práce učitele. Třetí kapitola je velmi úzce koncipovaná a zaměřuje se pouze na problematiku sekundární prevence syndromu vyhoření. Studentka parafrázuje několik mentálních cvičení a uvádí příklady kurzů čtyř institucí, které jsou zaměřené na prevenci syndromu vyhoření. Tady bych uvítala více odborně a šířeji pojatý náhled na problematiku prevence (různé typy klasifikací prevence např. podle zaměření prevence, podle míry ohrožení dané skupiny, podle rozsahu, podle formy a obsahu preventivních činností atd.), doplněný o analýzu klíčových charakteristik účinných preventivních programů. Ve vztahu k cíli práce by si studentka vytvořila lepší výchozí podmínky pro navazující empirické šetření.

Nástin struktury je logický, reflektující téma i cíl práce. Po obsahové stránce se ale některá témata prolínají napříč kapitolami. Např. už v první kapitole najdeme zmínky nikoliv pouze o syndromu vyhoření v obecné rovině, ale rovněž i o specifikách syndromu vyhoření ve vztahu k profesi učitele (o kterém pojednává kapitola druhá). O rizikových faktorech podílejících se na rozvoji syndromu vyhoření pojednává jak podkapitola 2.2 *Stresory v práci učitele*, tak podkapitola 2.3 *Rizikové faktory podporující syndrom vyhoření u učitelů*. Obsahovou náplní podkapitoly 2.3 je ale spíše přehled osobnostních a situačních rizikových proměnných ve vztahu ke zvládnutí stresu a rozvoji syndromu vyhoření obecně, ne specificky u učitelů. Popis dotazníku MBI by měl být součástí čtvrté kapitoly, části popisující metodiku empirického šetření a nástrojů sběru dat.

Na teoreticky zaměřené kapitoly navazuje čtvrtá kapitola – empirické šetření. Jeho cíl formuluje studentka následujícím způsobem: „Cílem empirického šetření je zjistit míru rizika ohrožení syndromem vyhoření u učitelů základních škol.“ (s. 30)

2. Odborná úroveň

Studentka realizovala kvantitativní dotazníkové šetření. Popis metodiky šetření je velmi stručný a málo obsažný. Studentka si v úvodu stanovila čtyři výzkumné otázky. V rámci úvodní instrukce k dotazníku studentka směrem k respondentům komunikovala, že: „... cílem šetření je zjistit zkušenost učitelů základních škol s technikami prevence a vzdělávacími programy zaměřenými na prevenci syndromu vyhoření.“ Postrádám důležitou informaci o tom, že součástí šetření je i dotazník na měření výskytu příznaků syndromu

vyhoření. To vnímám jako eticky sporné, pokud nebyly v rámci šetření jiným způsobem poskytnuté obsáhlejší a přesnější informace. Dále chybí jakákoliv instrukce ke způsobu vyplňování dotazníku MBI.

Není srozumitelné, z jakého zdroje studentka převzala použitý dotazník Maslach Burnout Inventory a zda se jednalo o odborný zdroj. Studentka totiž uvádí na různých místech odkazy na různé zdroje (Žídková, 2013, Jochmannová, 2021, Health links, 2023, Maslach, Jackson a Leiter, 1996), přičemž nejčastěji citované online zdroje (Žídková, 2013, Health links, 2023) není možné považovat za zdroje odborné a věrohodnost uváděných informací, včetně správnosti překladu dotazníku MBI a informací k jeho vyhodnocování, není možné ověřit. Uvádím to zde s ohledem na to, že v rámci odborných studií i populárních publikací autoři pracují s různými verzemi dotazníku, kdy používají odlišné škály pro posuzování míry symptomů. Někdy respondenti zaznamenávají své odpovědi na škále početnosti (jak často se daný symptom vyskytuje), jindy respondenti posuzují míru intenzity symptomů. Škály se liší i ve svém rozsahu (někdy jsou sedmibodové, jindy osmibodové) a od toho se odvíjí i bodové hladiny stanovující jednotlivé úrovně vyhoření, tzv. cut-off skóre (srov. např. Morovicsová, Valuš, 2022, Maslach, Jackson, Leiter, Schaufeli, 1996). I když, jak studentka uvádí, k dotazníku MBI neexistují normy pro českou populaci, dotazník byl podle mně dostupných informací výzkumně ověřován minimálně ve slovenském prostředí (např. studie Morovicsová, Valuš, 2022, Notová, Páleníková, 2003).

Data jsou zpracovaná postupy deskriptivní statistiky, kdy studentka pracovala s aritmetickými průměry a směrodatnou odchylkou. Studentka zčásti respektovala způsob vyhodnocování dotazníku, kdy se sčítá hrubé skóre zvlášť pro každou ze tří škál dotazníku MBI, jako vodítka slouží bodové tzv. „cut – off“ skóre, které orientačně stanovuje hladiny symptomatologie jako nízké, mírné a vysoké. Jako nadbytečné a bez opory ve vyhodnocovacím klíči k dotazníku hodnotím počítání průměru u každé položky zvlášť a na to navazující interpretace, které nemají oporu v dostatečném množství dat. Interpretace výsledků tří standardních subškál dotazníků naopak chybí. Souhrnná data uváděná v tabulce č. 13 pracující s celkovým skóre dotazníku jsou matoucí a není srozumitelné, jak k celkovému skóre autorka dospěla. Opět chybí informace ke zdroji vyhodnocovacího klíče. Autoři škály ve své původní publikaci totiž výpočet celkového skóre odmítají, doporučují výpočet pro každou ze tří subškál zvlášť (Maslach, Jackson, Leiter, 1997).

Dále autorka v rámci empirického šetření navázala mapováním stresorů v práci učitelů, kdy jí byla inspirací práce Vorlíčka a kol., 2022. Část položek, na které se studentka tázala, je méně srozumitelná nebo nejednoznačná (např. co je myšleno „nefunkční koncepcí“, „nezvládnutou inkluzí“, „špatnou rodičovskou výchovou“ apod.) K těmto výstupům opět postrádám interpretaci výsledků.

K ověření první a druhé výzkumné otázky studentka zařadila do dotazníkového šetření vždy jednu otázku. Zkušenosti se vzdělávacími programy zaměřenými na prevenci syndromu vyhoření mapovala studentka pomocí tří otázek. Opět postrádám interpretaci předkládaných výsledků, vyhodnocení těchto položek dotazníku je velmi minimalistické.

V rámci diskuse nad výsledky se studentka snaží reflektovat veškerá zjištění, nedokáže ale zdařile interpretovat rozpory ve výsledcích. Svým šetřením prokázala údajně vysokou míru výskytu symptomů vyhoření ve zkoumaném vzorku (u více než 45 % respondentů), pouze 11 % respondentů ale uvádí na přímý dotaz, že mají vlastní zkušenost se syndromem vyhoření, a současně studentka konstatuje vysokou míru povědomí o syndromu vyhoření u respondentů. Navíc studentka nízkou návratnost dotazníků komentuje možným zapojením

učitelů, kteří „nepocítují příznaky vyhoření“. (s. 54) S ohledem na nejasnosti zdroje, ze kterého studentka čerpala dotazník MBI, není možné posoudit věrohodnost výsledků.

3. Práce s literaturou

Studentka pracovala s citační normou místy nepřesně. U parafráze vývojového modelu profesionalizace učitelů chybí odkaz na zdroj, studentka odkazuje pouze na vlastní přílohu (s. 20). Některé z uváděných parafrází by mírou detailu a přesností citovaných informací spíše odpovídaly přímým citacím a bylo by vhodné je zásadnějším způsobem přeformulovat (např. Dvanáctifázový model vzniku syndromu vyhoření podle Freudembergera a Northa, s. 12–13, Standardy kvality učitelské práce, s. 21). Dále studentka v práci místy nadužívá sekundární citace, a to i u českých autorů.

4. Grafické zpracování

Grafy a tabulky hodnotím jako přehledné.

5. Jazyková úroveň

V práci se vyskytují stylistické nepřesnosti.

6. Podněty k rozpravě

1) Jak byli respondenti informováni o cílech šetření a jeho obsahu? Byli respondenti informováni o tom, že součástí dotazníkového šetření je i dotazník na měření syndromu vyhoření?

2) Z jakého zdroje autorka čerpala dotazník MBI, jeho překlad do češtiny a klíč k jeho vyhodnocení? Jednalo se o odborný zdroj (odborná monografie, odborný článek apod.)? Umožňoval klíč k vyhodnocení výpočet celkového hrubého skóre nebo jenom skóre pro dílčí škály (emoční vyčerpání, depersonalizace, osobní uspokojení)?

3) Jak studentka interpretuje výše popsané rozpory ve výsledcích?

7. Závěrečné hodnocení práce

Studentka předkládá k obhajobě stále aktuální téma syndromu vyhoření. Realizovala kvantitativní empirické šetření. Podle informací v předložené práci respondenti nebyli s dostatečnou přesností informováni o cílech, předmětu a obsahu šetření. Není možné identifikovat jednoznačný zdroj dotazníku pro měření syndromu vyhoření, který byl v práci použitý a většina výstupů není v rámci výsledkové části interpretována. Bakalářskou práci nedoporučuji k obhajobě. Navrhuji hodnocení **neprospěla**.

PhDr. Alexandra Fonville, Ph.D.